

KRIZE – ČAS OČISTY A ZMĚNY

Šárka Brychtová

Univerzita Pardubice, Fakulta ekonomicko-správní, Ústav veřejné správy a práva

Abstract: *Submitted article is attempt about uneconomic look on present-day economic crisis. Text tries affects of the substance of the crisis in its wider connections and creates parallel between crisis in common force and the economic crisis. It comprehends this crisis like an illness and it indicates possible solution in future. The article shelters in them philosophical hidden meaning.*

Keywords: *economical crisis, crisis like an illness, the causes of crisis, the way from crisis, balance.*

1. Úvod

Jedním z nejfrekventovanějších slovních spojení současnosti je globální ekonomická krize. Její vliv je pociťován prakticky ve všech oblastech života. Pro některou část populace dokonce zcela fatálně. Krize ovlivňuje celou společnost po stránce ekonomické, sociální, politické i etické. Je zřetelná v regionální i globální dimenzi. Krize se v podstatě dotkla nějakým způsobem většiny sektorů hospodářství. Podle Hospodářské komory více než polovina podniků v ČR počítá s tím, že jejich hospodaření letos skončí ztrátou. Třetina firem už byla nucena snížit počet zaměstnanců, každá desátá společnost se v nejbližší době chystá propouštět. Znepokojivá jsou čísla, která signalizují, že mnoho podniků skutečně nemá zakázky, nevyrábí a je proto nuceno zbavovat se pracovníků. Ekonomická krize je velmi hmatatelná, tíživá, jednoduše řečeno zasahuje do prosté existence celé společnosti i každého jedince.

2. Krize – musela se čekat...

Veřejnost se proto oprávněně ptá: kde jsou příčiny krize a jak je možné ji překonat s nejmenšími možnými ztrátami.

M. Potůček vidí především dvě podstatné okolnosti, které přispěly ke vzniku současné finanční a hospodářské krize [7]:

- artikulované zájmy finančního kapitálu, protěžující neoliberální ideologii, které se úspěšně prosadily v arénách politického rozhodování,
- nekompetence společenských věd v poznávání charakteru soudobé fáze vývoje lidské civilizace.

A dodává:

Za úspěchem neoliberální interpretace problémů soudobé civilizace je nutno vidět masivní a artikulované ekonomické zájmy globálního finančního kapitálu. Ty byly s vynaložením značných zdrojů uplatňovány k přímé i nepřímé podpoře akademických a politických kruhů, které tyto koncepty uplatňovaly při přípravě, zdůvodňování a realizaci reform (de)regulace ekonomiky i demontáže sociálního státu. [7]

Někteří ekonomové už dříve varovali před nebezpečím tohoto vývoje – byli však ve významné menšině a realita jimi byla téměř nedotčena.

Někteří autoři také upozorňovali na nebezpečnou změnu vztahů mezi veřejným a soukromým sektorem. Stát se postupně vzdával řady rozhodovacích pravomocí, které

v tržních ekonomikách získal po druhé světové válce. Tento proces lze shrnout do třech oblastí:

- institucionální deregulace, tj. omezování řídicích a rozhodovacích pravomocí orgánů veřejného sektoru,
- privatizace, která se týká velkých, státem ovládaných státních podniků, komunálního bydlení, zdravotnictví, školství, sociálních a dalších služeb,
- dokončení plné liberalizace cen, například deregulací nájemného v bytovém sektoru.

Politika deregulace je tak často označována jako decentralizace od veřejného sektoru k trhu. [3]

Keller v souvislosti s deregulací píše, že se v důsledku toho vytrácí minimální možnost demokratické kontroly a deregulovaná aktivita se přesunují do sfér pro veřejnost zcela neprůhledných. [4]

Přestože v odborných kruzích se o krizi s největší pravděpodobností vědělo, pro veřejnost přišla v podstatě náhle a bez varování – a to jak pro americkou tak i např. pro běžného českého občana, který si tržního systému užíval necelých dvacet let a v médiích, ve veřejném i osobním životě nepochybně srovnával s dobou před rokem 1989. Kapitalistický systém pochopitelně, vzhledem k našim minulým zkušenostem, nedovolil nikdo kritizovat nebo dokonce zpochybňovat, aniž by si nevysloužil podezření z horování pro komunismus. V zemích na západ od nás, to však intelektuálové běžně dělají. Např. podle, v současné době nejvíce citovaného intelektuála světa, Noama Chomského: *... je to, co se nazývá kapitalismem jakýsi systém společenského merkantilismu s obrovskými a většinou podivnými a nezodpovědnými soukromými tyranii, které uplatňují rozsáhlou kontrolu celé ekonomiky, politického systému a společenského a kulturního života.*[1] Chomský otevřeně připomíná, že systém společnosti i v demokratických zemích funguje v podstatě na bázi: 20% obyvatelstva rozhoduje; po 80% se chce, aby nějakým způsobem vykonávali rozkazy. Zhruba 80% populace Spojených států se domnívá, že stát řídí několik velkých zájmových skupin starajících se o sebe, míněno o korporace a ne o lidi. [2]

Nikdo v podstatě nemůže říci, že společnost takto skutečně zjednodušeně funguje, ale systém, tak jak dnes existuje, musí nutně krizí projít – sám ji totiž generuje. Je však třeba se zmínit především i o tom, že N. Chomský vidí v současném vývoji velkou naději celé společnosti v uvědomění si humanity a apelu na lidská práva a skutečnou smysluplnou demokracii. Je však otázkou, kam se vývoj ubere – ekonomický, politický, společenský...

3. Trochu jiný pohled na krizi – krize systému jako krize organismu

Ekonomická krize není, však krize jediná... Krizi nacházíme v různých obměnách a v souvislosti i s jinými aspekty života – hovoříme o osobní krizi člověka, krizi identity, krizi středního věku, krizi existencionální, krizi umělecké, krizi duchovní...

Ekonomická krize patří k tržnímu systému a kapitalismu stejně tak jako životní krize patří k životu a člověku. *Žít se musíme učit po celý život*, řekl Seneca před více než dvěma tisíci lety, *a co vás asi udiví ještě více, po celý život se musíme učit umírat.* [5] Při přemýšlení nad podstatou krize a toho, co vlastně přináší se nevyhneme dvěma zcela rozdílným pohledům:

- Jedním z nich je pohled na krizi jako na něco zcela špatného, čeho je lépe se, co nejdříve zbavit a vrátit se znovu do starých kolejí.
- Druhý pohled na krizi je pohledem pozitivním – hledání i v krizi něčeho nového a především příslibu změny.

Zatímco první není možný donekonečna, druhý v sobě skrývá potenciál růstu. A jako každý růst nebo vývoj v sobě nese čas změn, bez kterých se pochopitelně žádný rozvoj neobejde, ledaže by systém byl natolik prozíravý, že by se průběžně neustále očišťoval a hledal nové cesty ještě při existenci těch starých, vžitých a dočasně prosperujících. A to žádný systém, stejně tak jako žádný člověk nedělá (až na výjimky samozřejmě). Prof. Zelený vyřkl v tomto duchu zajímavou myšlenku: *Musíme se naučit provádět funkce krize, které jsou očištné – bez krize a bez zanedbávání přirozené regenerace a renesance.* [8]

Při porovnávání krize ekonomické s životní krizí člověka je zřejmé, že v nich vidím určitou paralelu. A stejně tak jako se člověk, chce-li osobní krizi překonat, musí něčeho vzdát, něco nutně nechat v sobě zemřít, na něco prostě musí rezignovat, aby znovu mohl dál; a to většinou trochu jinak, jinudy a sám trochu jiný, musí to pravděpodobně udělat i systém. Pokud to totiž neudělá, neposune se z místa.

4. Co je to vlastně krize...?

Podle Slovníku cizích slov pro nové století je krize vyvrcholení, rozhodná chvíle, obrat ve vývoji, nebezpečný stav vývoje nebo těžká, svízelná situace, potíže, zmatek. Krize ať už jako jev nebo stav tedy nepadá z nebe najednou, ale je vyústěním dlouhodobého vývoje nebo spíše dlouhodobého v něčem chybného vývoje. Je zřejmě normální. Kapitalismus je systém, pro který jsou krize přirozenou záležitostí, tak jako pro každý systém, který není dokonalý – a to není nikdo a nic.

Jak je to však s podstatou krize, s podstatou nežádoucího vývoje vedoucího ke krizi? Prezident V. Klaus přirovnal současnou krizi k lehké nemoci – chřipce. Řada ekonomů i politiků, mezi nimi např. bývalý premiér M. Zeman, však oponují, že na chřipku se také může zemřít. Jestliže zůstaneme u těchto přirovnání – svět je nemocen. Ale to už je přece dávno, kdy onemocněl (pokud byl někdy zdrav) – alespoň si nepamatuji z historie dobu, kdy by nemocen nebyl. V neléčeném, průběžně neočišťovaném světě, však měla krize optimální podmínky propuknout. K. Tepperwein¹ považuje každou nemoc (myšleno člověka) za projev disharmonie, narušení celistvosti a jednoty. [6] Pokud vezmeme toto tvrzení za paradigma a přeneseme jej do nastíněné problematiky – dostaneme zajímavý náhled.

5. Příčiny krize (z obecného pohledu):

- ztráta (nebo porušení) rovnováhy,
- vyvržení dlouhodobých problémů a chyb na povrch,
- přechýlení vývoje do poklesu, úpadku, propadu.

Hloubka, délka intenzita poklesu bude pravděpodobně adekvátní hloubce, délce a intenzitě chyb, které se ve vývoji od poslední očisty nashromáždí. Jde-li o lidské tělo, trpí obvykle celý organismus, třebaže např. skoliózu páteře způsobil špatný životní styl, sedavý způsob života a nedostatek pohybu. Nemocná není jen páteř, ale celý lidský organismus nese plody předcházejícího nerovnovážného vývoje. Náš svět je také organismus, neskutečně provázaný a spletený - jedna buňka je závislá na druhé. Nelze žít zcela mimo systém. Ale systém je nemocen... Systém je v krizi... Nemůžeme se tvářit, že je to náhoda, že se něco *zalátuje* a jede se dál. Obvykle to tak jednoduché není. Chceme-li se posunout opravdu dál – musíme se poučit.

6. Co má krize říci?

- Něco je špatně – systém musí hledat ztracenou rovnováhu,

---

¹ Kurt Tepperwein je docentem Akademie duchovních věd, lékař a terapeut, napsal více než dvě desítky knih, které byly přeloženy do mnoha světových jazyků.

- je evidentní, že rovnováha musí být nová – pravděpodobně ve vyšší hladině vývoje,
- nutné najít a definovat nedostatky vývoje, které ke krizi vedly, eliminovat je a najít kvalitativně nové cesty.

Existuje cesta z krize? Jistě ano, z obecného hlediska i v reální situaci současné ekonomické krize. Jde jen o to, jakou cestu zvolíme. Vezmeme si prášek na utišení bolesti a budeme dál pokračovat stejně jako dříve? Zvolíme razantní způsob léčby – třeba operaci? Nebo nemoc ponecháme osudu a necháme ať se tělo samo svým samoléčebným způsobem zotaví, tak jako necháme kůrovce *spořádat* půl lesa a počkáme až na jeho troskách vyrostे nový a odolnější s přirozenou imunitou na kůrovec?

7. Cesta z krize

V podstatě bychom mohli cestu z krize shrnout do tří možností:

1. *slepowání* vzniklých problémů a hledání řešení ve stávající úrovni systému bez kvalitativní přeměny,
2. rezignace, podvolení se krizi, čekání až krize sama systém vyčistí,
3. změna – hluboká a celková.

Pro neekonoma je samozřejmě těžké polemizovat s názory, zda je smysluplné *pumpování* státních peněz do krachujících podniků, které má pochopitelně i své opodstatnění (oslabení sociálních otřesů) nebo ponechání krizi její očistnou funkci, která zlikviduje neživotaschopné. Tato tržní selekce, však může sebou smést i mnoho lidí, kteří krizi, způsobenou v podstatě nenasytností finančního kapitálu, prostě odnesou. Státní zásahy, s tímto opodstatněním, mají potom přece také svoji váhu...

Ve třetím bodě mluvím o změně hluboké a celkové. Co tím mám na mysli? Domnívám se, že nebude stačit pouhá změna ekonomického myšlení, vstup inovačních projektů, nových moderních environmentálních technologií, nových typů automobilů na ekologický pohon – to je podmínka nutná nikoli však postačující. Lidstvo, alespoň to ve vyspělém světě, se dostalo již do fáze, kdy začíná chápat, co je to humanita, demokracie, odpovědnost, hodnota kvalitního života, zdraví, klidu a prosperity; mělo by se, však naučit tyto hodnoty i naplňovat a skutečně je žít. Současný člověk neustále balancuje na hraně mezi tím, dělat to, co je správné a tím, co od něj manipulující a kontrolující realita očekává. Proto tvrdím, že nezbytná je změna myšlení jako takového, nejen toho ekonomického, ale celkového pohledu na svět. Jinak bude lidstvo v permanentní krizi stále a ekonomické recese budou jen jejich mediálně atraktivním výronem – viditelnou částí onemocnění, tak jako u nemocného vidíme jeho vředy – ty však jen naznačují rozsah onemocnění, které se skrývá uvnitř.

Chce-li se dotyčný člověk trvale uzdravit, musí obvykle změnit mnohé ze svých zažitých stereotypů – např. přestat kouřit, pít alkohol, změnit životosprávu, zhubnout, zvýšit pohybovou aktivitu a vůbec v podstatě změnit svůj život, přístup k životu, myšlení² ... Vědy

² Pozn.: Zajímavý názor, který v podstatě koresponduje s tím, co chce předkládaný článek říci, zformuloval v roce 1932 Tomáš Baťa st.: *Příčinou krize je především morální bída. Přelom hospodářské krize? Nevěřím v žádné přelomy samy od sebe. To, čemu jsme si zvykli říkat hospodářská krize, je jiné jméno pro mravní bídu. Mravní bída je příčina, hospodářský úpadek je následek. V naší zemi je mnoho lidí, kteří se domnívají, že hospodářský úpadek lze sanovat penězi. Hrozím se důsledku tohoto omylu. V postavení, v němž se nacházíme, nepotřebujeme žádných geniálních obrátů a kombinací. Potřebujeme mravní stanoviska k lidem, k práci a veřejnému majetku. Nepodporovat bankrotáře, nedělat dluhy, nevyhazovat hodnoty za nic, nevydírat pracující, dělat to, co nás pozvedlo z poválečné bídy, pracovat a šetřit a učinit práci a šetření výnosnější, žádoucí a čestnější než lenošení a mrhání. Máte pravdu, je třeba překonat krizi důvěry, technickými zásahy, finančními a úvěrovými ji však překonat nelze, důvěra je věc osobní a důvěru lze obnovit jen mravním hlediskem a osobním příkladem.* [9]

se pak možná ztratí sami...; známe přece ten slavný výrok: *vyčistěte kalichy zevnitř*... A proto mám obavu, že prostá tržní očista nebude stačit, je nutná, ale nebude stačit. Nemůže dlouhodobě stačit, protože pokud je lidstvo v permanentní evoluci a to jistě je, záleží na každém jednotlivci, nejenom na velké automobilce nebo vládě nejmocnějšího státu světa – zda evoluční krůček do nových století udělá nebo ne a zda ho krize očistí nebo zničí, zvedne nebo smete, zda z ní vyjde posílen nebo v troskách nebo zda z ní vyjde vůbec.

8. Závěr

Krize je tedy v podstatě ztráta rovnováhy. Proto si myslím, že očista je nezbytná, nastolení nové rovnováhy, je však neméně důležité a možná i ještě důležitější. Pokud k tomu nedojde, mohou mít následné dopady krize i nebezpečnou dohru – do vyčištěného prostoru se často usadí ještě daleko větší nečistota než ta, co tam byla před krizí. Z ekonomického, politického i společenského hlediska mám na mysli ještě větší koncentraci kapitálu, nulovou regulaci nebo naopak nevhodné razantní státní zásahy (obojí je špatně), obrovské sociální rozdíly, ještě tvrdší a pod pásové politické soupeření, vzestup extremismu, bezradnost v řešení migrace nebo situace menšin, celkové hrubnutí společnosti a rezignace na slušnost, etiku, ohleduplnost a cit. A to je společnost, která připomíná nevládnou technokratickou budoucnost sci-fi filmů. Predikce budoucnosti má vždy alternativní řešení. Ale kauzalita dějů je obvykle neúprosná. Jestliže systém, který generoval krizi nezměníme zevnitř, problémy se za určitý čas vrátí a nebo se objeví jiné. Dnešek je výsledkem včerejška a zítřek bude takový, jaký ho dnes připravíme.

Použitá literatura:

- [1] CHOMSKÝ, N. *Citace z jeho rozhovoru pro Red and Black Revolution*. 1995. (Dostupné na: <http://www.blisty.cz/art/39049.html>)
- [2] CHOMSKÝ, N. *Ekonomická krize neovlivní hegemonii Spojených států*. Interview Press TV s americkým lingvistou, filosofem, politickým aktivistou a profesorem MIT Avramem Noamem Chomskym. 16. října 2008. (Dostupné na: <http://www.zvedavec.org/komentare/2008/10/2813-ekonomicka-krize-neovlivni-hegemonii-spojonych-statu-rika-chomsky.htm>)
- [3] JEDLIČKA, P., TOMES, J., DANĚK, P. *Stát, prostor, politika*. Praha: Univerzita Karlova, Přírodovědecká fakulta. 2000. 265 s. ISBN 80-238-5566-2.
- [4] KELLER, J. *Abeceda prosperity*. Brno, Doplněk: 160 s.
- [5] PECK, M. S. *Nevyšlapanou cestou*. Praha: Odeon, 1993. 250 s. ISBN 80-207-0469-8.
- [6] TEPPERWEIN, K. *Sebeléčba*. Praha: Noxi. 180 str. - ISBN: 80-89179-65-7
- [7] POTUČEK, M. *Tušené souvislosti paralelní krize vládnutí, ekonomiky a společenských věd*. Vystoupení Centra pro sociální a ekonomické strategie Fakulty sociálních věd UK Praha na Mezinárodní vědecké konferenci ESF MU. Šlapanice 2009, 22.1. 2009.
- [8] ZELENÝ, M. online rozhovor na webu Patria.cz. 22.5.2009.
- [9] <http://www.demokracie.info/index.php> (vlozeno: 10.4. 2009)

Kontaktní adresa:

RNDr. Šárka Brychtová, Ph.D.
Ústav veřejné správy a práva
Fakulta ekonomicko-správní
Univerzita Pardubice
Studentská 84, 532 10 Pardubice
mail: sarka.brychtova@upce.cz